
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО; МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.7(477)+342.72/73(438)(043.5)

Б. Б. Парій

магістр права,
докторант кафедри конституційного права
факультету права і адміністрації
Ягеллонського університету

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ МОЛДОВИ

У статті розглянуто виникнення інституту Конституційного Суду в Республіці Молдова, його повноваження та основні функції, а також статус судді Конституційного Суду

Ключові слова: правосуддя, здійснення правосуддя, Конституційний Суд, статус Конституційного Суду, суддя Конституційного Суду, Республіка Молдова.

Постановка проблеми. Правосуддя здійснюється іменем закону тільки судовими інстанціями. Судова влада, відповідно до теорії поділу влади в державі, являє собою систему судових органів держави, що здійснюють правосуддя.

У судовій владі є власні специфічні органи, які, на відміну від правових інститутів, не регулюють соціальні відносини, а визначають форми організації, структури і діяльності судової влади, форми реалізації правосуддя та ін.

Згідно із чинним законодавством Республіки Молдова, судова влада представлена системою судових інстанцій, Вищою радою магістратури та прокуратурою. Ця нова система відображена у р. IX Конституції цієї країни «Судова влада», а також у відповідних органічних законах.

Відповідно до законодавства, судова влада незалежна, відокремлена від законодавчої і від виконавчої влади, наділена власними повноваженнями.

Чільне місце в системі судової влади країни належить Конституційному Суду, тому важливо розглянути його структуру, функції та повноваження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан опрацювання теми засвід-

чує, що інституція Конституційного Суду потребує особливої уваги з боку науковців для забезпечення актуальної законодавчої бази для належного функціонування та розвитку. Тому вважаю не випадковим явищем те, що останніми роками інститут неодноразово ставав основним предметом дослідження в працях вітчизняних юристів. На особливу увагу заслуговують дисертаційні дослідження К. О. Закоморної, О. В. Марцеляка, В. Б. Барчука, Н. С. Наулік, Л. В. Голяк. Водночас окремі аспекти інституту омбудсмена потребують спеціального вивчення. У контексті такого дослідження на особливу увагу заслуговує висвітлення процесу утворення, функціонування та розвитку інституту Конституційного Суду в Республіці Молдова, що не було детально опрацьовано у вітчизняній юриспруденції.

Метою статті є заповнення прогалини дослідження законодавчої бази Конституційного Суду Республіки Молдова в питанні функціонування порівняно з іншими країнами.

Виклад основного матеріалу. Є п'ять способів визначення компетенції Конституційного Суду:

– компетенція визначається виключно Конституцією (Албанія, Азербайджан, Болгарія, Італія);

- компетенція визначається Конституцією та законами про органи конституційної юрисдикції (Хорватія, Німеччина, Литва, Польща, Румунія);

- компетенція визначається Конституцією та окремими категоріями законів (органічним законом у Грузії);

- компетенція визначається Конституцією та окремими категоріями законів незалежно від того, регулюють вони функціонування й організацію Конституційного суду чи ні (Франція, Білорусь);

- компетенція визначається лише законом (Латвія) [1].

Ст. 135 Конституції Республіки Молдова (далі – РМ) наділяє Конституційний Суд певними повноваженнями, за різними предметами, природою цих повноважень та умовами їх здійснення. Ці повноваження можуть бути розділені на три категорії: консультативні, контролю конституційності актів, зазначених органами публічної влади, і тлумачення Конституції [2, с. 480].

Конституційний Суд:

- здійснює контроль за запитом щодо конституційності постанов парламенту, указів президента РМ, постанов і ордонансів уряду, а також міжнародних договорів, однією зі сторін яких є РМ. Цей контроль є подальшим – будь-який нормативний акт, а також будь-який міжнародний трактат, стороною якого є РМ, вважається конституційним доти, доки не буде доведено його неконституційність у процесі здійснення конституційної юрисдикції. Контролю конституційності піддаються тільки нормативні акти, ухвалені після набрання чинності нової Конституції – 27 серпня 1994 р.;

- вирішує тільки питання, що належать до його компетенції. Якщо в процесі розгляду порушуються питання, що належать до компетенції інших органів, Конституційний Суд направляє їм матеріали. Суд сам визначає межі своєї компетенції. У процесі здійснення контролю конституційності оскаржуваного нормативного акта Конституційний Суд може виносити рішення і щодо інших нормативних актів, конституційність яких залежить цілком або частково від конституційності оскарженого акта;

- тлумачить Конституцію. Більшість тлумачень стосується компетенції органів

публічної влади та дотримання принципу поділу і взаємодії влади в державі;

- надає пропозиції щодо перегляду Конституції. Відповідно до Конституції РМ, суб'єкти мають право на ініціювання перегляду Конституції, можуть представляти проекти конституційних законів тільки з висновком Конституційного Суду, ухваленого голосами не менше 4 суддів. Хоча висновок про проект не є обов'язковим для парламенту, на практиці останній керується цими висновками;

- підтверджує результати республіканських референдумів. У період існування Конституційного Суду РМ такий референдум проходив 23 травня 1999 р.;

- підтверджує результати виборів парламенту і президента Республіки Молдова;

- констатує обставини, що виправдують розпуск парламенту, відсторонення від посади президента РМ або тимчасове виконання його обов'язків;

- дозволяє випадки неконституційності правових актів, представлених Вищою судовою палатою.

- ухвалює рішення з питань, предметом яких є конституційність партії.

Аналіз положень ст. 135 Конституції дозволяє зробити висновок, що повноваження Конституційного Суду, передбачені в ч. (1), у межах системи наступного контролю і в межах системи попереднього контролю.

Конституція встановлює повноваження Конституційного Суду, які не можуть бути доповнені або обмежені іншим законом. Повноваження Конституційного суду можуть бути змінені тільки шляхом відповідної зміни Конституції.

Конституційний Суд гарантує верховенство Конституції, забезпечує реалізацію принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову і гарантує відповідальність держави перед громадянином і громадянина перед державою.

У РМ застосовується змішане призначення суддів Конституційного Суду, оскільки двоє суддів призначаються парламентом, двоє – урядом і двоє – Верховною Радою Магістратури.

Іншим аспектом, який варто обговорити, є кількісний склад Конституційного Суду. У

Співдружності Незалежних Держав (далі – СНД) чисельний склад варіює від 5 до 19 суддів. У державах Центральної та Західної Європи кількість суддів Конституційного Суду різна: у Франції – 9, у Греції – 12, у Бельгії – 12, в Іспанії – 12, у Португалії – 13, в Італії – 15, у Словенії – 9, в Угорщині – 15 [3, с. 416].

Конституційний Суд РМ складається із шести суддів. У більшості держав Конституційні Суди складаються з непарної кількості суддів через спрощення ухвалення рішення в разі поділу голосів. Ситуація з наявністю паритету голосів, в якій пріоритет надається висновку, за який проголосував голова, не здається демократичною.

За строком дії мандата призначення суддів можна розділити на три групи:

1. Призначення на один мандат – у цих державах суддя обіймає посаду до певного віку, яким обмежується виконання його повноважень, тобто до пенсійного віку (Вірменія, Австрія, Бельгія). У Вірменії члени Конституційного Суду виконують професійні функції на момент призначення до 70-річного віку, в Естонії судді можуть залишатися на посаді ще 5 років після досягнення пенсійного віку.

2. Призначення на один мандат, який не може бути продовжено або поновлено. 9-тирічний мандат, який не може бути продовжено або поновлено, встановлений у Болгарії, Італії, Латвії; 10-тирічний мандат – у Грузії; 12-тирічний – у Німеччині; в Іспанії члени Конституційного Суду призначаються на 9 років, кожні 3 роки 1/3 із них оновлюється; так само встановлено і Конституцією Латвії [4].

Призначення на посаду подовжують (так звані поновлювані мандати), наприклад, у Білорусі, Естонії. В Азербайджані судді Конституційного Суду призначаються строком на 15 років із можливістю поновлення мандата на 10-річний термін.

У Республіці Молдова судді Конституційного Суду призначаються на 6-тирічний мандат. Суддя Конституційного Суду може бути на посаді протягом двох мандатів, якщо його призначають і на дату призначення він не досяг віку 65 років. Судді Конституційного Суду обирають голову Конституційного Суду таємним голосуванням більшістю голосів на трирічний мандат.

Голова Конституційного Суду має такі повноваження, відповідно зі ст. 40 Закону про Конституційний Суд:

- скликає Конституційного Суд і головує на його засіданнях;
- координує роботу Конституційного Суду і розподіляє справи для розгляду тощо;
- представляє Конституційний Суд у відносинах з органами публічної влади.

Голові та суддям Конституційного Суду допомагають виконувати їхні функції шість суддів-асистентів (ст. 35 Закону). Суддя-асистент повинен мати вищу юридичну освіту і стаж роботи за юридичною спеціальністю або в галузі вищої юридичної освіти не менше десяти років.

Секретаріат Конституційного Суду відповідає за інформаційне, організаційне, наукове й інше забезпечення суду, організовує прийом громадян, попередньо розглядає звернення, направлені в Конституційний Суд, допомагає суддям у підготовці справ до розгляду. Секретаріатом Конституційного Суду керує його начальник.

Конституційний Суд затверджує регламент Секретаріату, його структуру і штатний розклад.

Загальне керівництво діяльністю Секретаріату здійснює начальник Секретаріату, відповідальний за всі адміністративні роботи. Прийом на роботу та звільнення працівників Секретаріату, розпорядження фінансовими коштами Суду здійснює голова Конституційного Суду.

Згідно зі ст. 36 Закону РМ «Про Конституційний Суд», при Конституційному Суді може бути створена Науково-консультативна рада в складі вчених і фахівців-практиків у галузі права.

Необхідно розглянути критерії призначення суддів Конституційного Суду. Зазвичай висуваються такі соціально-професійні вимоги: громадянство, вік, правова дієздатність, професійна компетенція, освіта, моральні якості, володіння державною мовою, постійне місце проживання на території відповідної держави, попередня згода кандидата. Вимоги про громадянство відображені в законодавстві Іспанії, України.

У більшості країн суддями Конституційного Суду стають юристи (Албанія,

Австрія, Німеччина) [5, с. 320]. Проте є держави, які призначають неюристів членами Конституційного Суду (Вірменія, Франція, Казахстан), але загалом ці суди складаються з юристів.

Максимальний вік суддів Конституційного Суду варіюється від 65 років (Мальта, Туреччина, Україна) до 70 років (Вірменія, Австрія, Бельгія) і навіть до відсутності будь-яких вікових меж (Албанія, Болгарія, Латвія). У деяких законодавствах встановлюється і мінімальна вікова межа, наприклад: в Азербайджані – 30 років, у Грузії – 35 років, в Україні – 40 років, в Угорщині – 45 років.

Умови для призначення на посаду судді Конституційного Суду Республіки Молдова передбачені в ст. 11 Закону РМ «Про Конституційний Суд», а саме: вища юридична освіта, високий професійний рівень і стаж роботи за юридичною спеціальністю або в галузі вищої юридичної освіти, або науки не менше 15 років. Граничний вік для призначення на посаду судді Конституційного Суду – 70 років. Призначення здійснюється тільки за попередньої письмової згоди кандидата. Якщо кандидат обіймає посаду, несумісну з посадою судді Конституційного Суду, або є членом якої-небудь партії чи іншої громадсько-політичної організації, його згода повинна містити зобов'язання про відставку в день складання присяги і припинення свого членства в партії або іншій громадсько-політичній організації.

Згідно з Конституцією РМ, судді Конституційного Суду незалежні у виконанні своїх повноважень і підкоряються тільки Конституції. Конституція РМ і Закон «Про Конституційний Суд» проголошують незалежність суду від будь-якої іншої публічної влади, підкорення тільки Конституції і положенням органічного закону.

Відповідно з Конституцією, судді Конституційного Суду є незмінними протягом дії мандата, вони незалежні і підкоряються тільки Конституції.

Незмінюваність – гарантія незалежності судді, що є інститутом, на основі якого повноваження судді Конституційного Суду можуть бути припинені чи припинені не інакше як встановленим законом порядком.

Через специфічний статус судді Конституційного Суду застосовуються тільки деякі визначення незмінності. Так, повноваження конституційного судді можуть бути припинені тільки індивідуально, добровільно або відповідно до закону, за умовами, передбаченими ст. 18 Закону «Про Конституційний Суд».

Повноваження судді Конституційного Суду припиняються і оголошується вакансія за таких умов:

- закінчився строк повноважень;
- відставка;
- позбавлення повноважень;
- смерть.

У разі припинення повноважень і відкриття вакансії видається розпорядження голови Конституційного Суду або ж рішення ухвалюється Конституційним Судом.

Проблеми дострокового виходу на пенсію немає, оскільки суддя призначається на термін дії одного мандата, яка припиняється за умовами ст. 18 Закону «Про Конституційний Суд». Також виключається можливість підвищення, оскільки Конституційний Суд є єдиним юрисдикційним органом, що стоїть поза межами ієрархічної системи.

Судді Конституційного Суду є незмінними протягом строку повноважень. Для сторін, що перебувають у конституційному спорі, незалежність судді Конституційного Суду виражається в неупередженості. Гарантії неупередженості мають структурний і функціональний характер.

Засобом захисту мандата конституційного судді, гарантії його незалежності та неупередженості є імунітет судді в аспекті недоторканності.

Недоторканність – це так званий «процесуальний імунітет», проголошений з урахуванням можливих звинувачень конституційного судді в яких-небудь інших діях, ніж скоєних під час виконання його повноважень, або тих, що безпосередньо пов'язані з їхнім вмістом. Недоторканність націлена на попередження необґрунтованого судового переслідування судді, перешкоджання виконанню дії мандата або примушування виконувати повноваження певним чином, що суперечить його переконанням і волі.

Імунітет є не привілеєм, а спеціальною процедурою захисту мандата – конститу-

ційною, – наданою судді щодо незаконних або недостатньо обґрунтованих актів або дій.

Недоторканність стосується актів або дій судді, що не стосуються мандата.

Відповідно до ст. 16 Закону «Про Конституційний Суд» і ст. 10 Кодексу конституційної юрисдикції:

– судді Конституційного Суду не можуть бути затримані, заарештовані, піддані обшуку, за винятком випадків, коли їх застали на місці злочину, притягнуті до адміністративної чи кримінальної відповідальності без попередньої згоди Конституційного Суду;

– судовий розгляд злочинів і адміністративних правопорушень, вчинених суддями Конституційного Суду, належить до компетенції Вищої судової палати; порушення кримінальної справи і запит про згоду на притягнення судді до відповідальності входять у компетенцію Генерального Прокурора;

– повноваження судді Конституційного Суду припиняються із дня притягнення його до відповідальності. У разі його остаточного засудження він позбавляється повноважень (відповідно до ч. (4) ст. 16 Закону «Про Конституційний Суд»);

– якщо в момент затримання не була відома посада судді Конституційного Суду, він звільняється одразу після встановлення особи; орган, який затримав суддю Конституційного Суду на місці злочину, повинен повідомити про це негайно, протягом 24 годин, Конституційному Суду;

– з дати отримання згоди на притягнення до відповідальності конституційний суддя позбавляється повноважень; у разі засудження його мандат анулюється відповідно до умов закону;

– санкції щодо суддів Конституційного Суду за дисциплінарні порушення та порядок їх застосування, а також відкликання мандата, передбачаються Кодексом конституційної юрисдикції.

Посада судді Конституційного Суду несумісна з якою-небудь іншою оплачуваною державною або приватною посадою, за винятком викладацької і наукової діяльності. Вимоги закону встановлюють, що суддя Конституційного Суду зобов'язується припинити свою діяльність у партії

чи іншій громадській організації, членом якої є.

Висновки і пропозиції. Судова влада здійснює правосуддя в цілях захисту і реалізації основних прав і свобод громадян та їх асоціацій, підприємств, установ і організацій. Суди розглядають всі суперечки, що стосуються цивільних, адміністративних і кримінальних правовідносин, а також будь-які інші спори, щодо яких закон не встановлює іншої компетенції. Здійсненням правосуддя судові інстанції захищають державний лад РМ від будь-якого посягання.

Відмінною рисою судової влади є участь представників народу в здійсненні правосуддя. Так, у Конституції РМ зазначений публічний характер судових дебатів: «У всіх судах судові засідання проводяться відкрито. Судовий розгляд справи в закритому засіданні допускається лише у випадках, встановлених законом, з дотриманням усіх правил судової процедури».

Обов'язковою характеристикою судової влади є авторитарний характер повноважень судових інстанцій. Це виражається в тому, що накази і розпорядження, видані судовими інстанціями на виконання їхніх повноважень, є обов'язковими без винятку для всіх державних органів, організацій, фізичних і юридичних осіб. Виконання судових наказів та рішень суду гарантовано державною владою.

Незалежність судової влади передбачає, що судові інстанції діють самостійно (без втручання ззовні і без підпорядкування), своїми силами, мають для виконання належних функцій всі необхідні законні повноваження. Рішення судової інстанції не потребує будь-якого підтвердження. Конкретні вирок або судові рішення набувають чинності закону, є обов'язковими до виконання. Обов'язковий характер вироків та інших остаточних судових рішень зазначений у ст. 120 Конституції РМ.

Список використаної літератури:

1. Арановский К.В. Государственное право зарубежных стран: учебник для вузов. М.: Издательская группа «Форум» – «Инфра-М», 1998. 488 с.
2. Василевич Г.А., Кондратович Н.М., Приходько Л.А. Конституционное право зарубежных стран. Мн.: Книжный дом, 2006. 480 с.

3. Григонис Э.П., Григонис В.П. Конституционное право зарубежных стран: курс лекций. СПб.: Питер, 2002. 416 с.
4. Златопольский Д.Л. Государственное право зарубежных стран: Восточной Европы и Азии. М., 1999.
5. Конституционное право государств Европы: учебн. пособие для студентов юрид. вузов и фак. / отв. ред. Д.А. Ковачев. М.: Волтерс Клувер, 2005. 320 с. URL: www.pravoznaves.com.ua/books.

Парий Б. Б. Правовая характеристика Конституционного Суда Молдовы

В статье рассмотрены возникновение института Конституционного Суда в Республике Молдова, его полномочия и основные функции, а также статус судьи Конституционного Суда.

Ключевые слова: правосудие, Конституционный Суд, статус Конституционного Суда, судья Конституционного Суда, Республика Молдова.

Parii B. Legal characteristic of the constitutional court of Moldavia

The article deals with the emergence of the institute of the Constitutional Court in the Republic of Moldova, its powers and basic functions, as well as the status of a judge of the Constitutional Court.

Key words: justice, administration of justice, constitutional court, status of Constitutional Court, judge of Constitutional Court, Republic of Moldova.